

6. Корнилова, Л. А. Католические монашеские ордена в ареале культурной традиции восточно-славянских народов ВКЛ (XVI–XVIII вв.) / Л. А. Корнилова / Весн. Гродзен. дзярж. ун-та. – Сер. 1. – 2007. – № 4. – С. 58–66.
7. Новицкая-Ежова, А. Орден базилиан и его культурно-просветительская деятельность на украинско-белорусско-литовских землях Речи Посполитой / А. Новицкая-Ежова // Славяноведение. – 1996. – № 2. – С. 33–47.
8. Stasiewicz-Jasiukowa, I. Rola oświeconego katolicyzmu w rozwoju myśli naukowej i pedagogicznej we wczesnym polskim Oświeceniu / I. Stasiewicz-Jasiukowa // Analecta : studia i materiały z dziejów nauki. – 1998. – T. 7. – № 1. – S. 79–92.
9. Слюнькова, И. Н. Монастыри восточной и западной традиций. Наследие архитектуры Беларуси / И. Н. Слюнькова. – М. : Прогресс-Традиция, 2002. – 600 с.
10. Karbowski, A. Dzieje wychowania i szkół w Polsce : w 3 t. / A. Karbowski. – Lwów – Warszawa – Kraków : Wyd-wo zakładu narodowego im. Ossolińskich, 1923. – T. 3. – 1923. – 564 s.
11. Джурицкий, А. Н. История образования и педагогической мысли / А. Н. Джурицкий. – М. : Изд-во «Владос-Пресс», 2003. – 400 с.
12. Андреев, А. Р. История ордена иезуитов. Иезуиты в Российской империи. XVI – начало XIX века / А. Р. Андреев. – М. : Русская панорама, 1998. – 201 с.
13. Учебные заведения Литвы до присоединения ее к России / Журнал Министерства Народного Просвещения. – 1862. – № 10. – С. 77–84.
14. Губер, Ж. Иезуиты: их история, учение, организация и практическая деятельность в сфере общественной жизни, политики и религии / Ж. Губер. – СПб. : Изд. Ф. Павленкова, 1898. – 320 с.
15. Киприанович, Г. Я. Исторический очерк православия, католичества и уни в Белоруссии и Литве с древнейшего до настоящего времени / Г. Я. Киприанович. – Вильна : Тип. И. Блюмовича, 1895. – 235 с.
16. Bieńkowski, T. Na przełomie epok : edukacja na ziemiach polskich w latach 1720–1740 / T. Bieńkowski / Rozprawy z Dziejów Oświaty. – 1996. – T. 37. – S. 51–67.
17. Бирало, А. А. Философская и общественная мысль Белоруссии и Литвы в конце XVII – середине XVIII в. / А. А. Бирало. – Минск : Изд-во БГУ, 1971. – 178 с.
18. Bednarski, S. Upadek i odrodzenie skol jezuckich w Polsce. Studium z dziejow kultury i szkolnictwa polskiego / S. Bednarski. – Kraków : Wyd-wo księży ezuitow, 1933. – 538 s.
19. Дзярыюш Князя Міхала Казімера Радзівіла, Ваяводы Віленскага, Гетмана Вялікага В. К. Літ. // Спадчына. – 1995. – № 1. – С. 170–199.
20. Bartnicka, K. Koncepcje wychowania obywatelskiego i patriotycznego w szkołach Komisji Edukacji Narodowej / K. Bartnicka / Rozprawy z Dziejów Oświaty. – 1973. – T. 16. – S. 41–67.
21. Majchrowicz, F. Wielka reforma czkolna ks. Stanisława Konarskiego i Komisji Edukacji Narodowej / F. Majchrowicz. – Lwów–Warszawa : Książnica Polska, 1923. – 80 s.
22. Kot, S. Reforma czkolna Stanisława Konarskiego / S. Kot. – Kraków : Druk. W. Anczyca i Spolki, 1923. – 40 s.
23. Kurdybacha, Ł. Reforma litewskich szkół pijarskich w 1762 r. / Ł. Kurdybacha / Rozprawy z Dziejów Oświaty. – 1972. – T. 15. – S. 3–23.
24. Mikulski, T. Ze studiów nad Oświeceniem. Zagadnienia i facty / T. Mikulski. – Warszawa : Państwowy instytut wydawniczy, 1956. – 555 s.
25. Мальдзіс, А. Як жылі нашы продкі ў XVIII стагоддзі / А. Мальдзіс. – Мінск : Маст. літ., 2009. – 479 с.

SUMMARY

The research article is devoted to the historiographical unexplored problem of the evolution of patriotic education in monastic schools in the national education of XVI – XVIII century. The basic reasons of its negative graduation and factors which influenced the destruction of «Christian Cosmopolitanism» with the proper correction of Ribbon Schods' curriculum content are revealed. The main elements of the patriotic education in the jesuits pedagogy are displayed the directions of modernization of the educational process in the jesuits and piars schodes in the XVIII century are warned. The main author's attention is devoted to the teaching of history, morality, law and rhetoric of patriotic and line character. The question of the Belarusian "lithuanian" self-consciousness in monastic education of that time is considered.

Паступіў у рэдакцыю 28.01.2015 г.

УДК 930(476)"18/19":[37:27–789.5]

Т. І. Палікоўская,

кандыдат гістарычных навук, дацэнт кафедры эканамічнай гісторыі БДЭУ

АЙЧЫННАЯ ГІСТАРЫЯГРАФІЯ ДРУГОЙ ПАЛОВЫ ХІХ – ПАЧАТКУ ХХ ст. ГІСТОРЫІ АДУКАЦЫЙНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ЕЗУІТАЎ НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ

Гісторыя дзейнасці манаскага каталіцкага ордэна езуітаў у сферы асветы на беларускіх землях – неад'емная частка мінулага Бацькаўшчыны. Для дакладнага разумення аб'ектыўнага мінулага асэнсавання

ролі ордэна езуітаў у развіцці адукацыі на тэрыторыі Беларусі патрэбна назапасіць багатую крыніцазнаўчую і гістарыяграфічную базу. Толькі яе дэталёвы аналіз дапаможа нам скласці сапраўдную гісторыю тых падзей,

якія адбываліся чатырыста гадоў таму. Без яе належнага гістарыяграфічнага вывучэння нельга вызначыць месца асветніцкай ролі ордэна ў сістэме айчынных гістарычных ведаў. Таму вывучэнне эвалюцыі гістарыяграфіі дадзенай праблемы неабходна для разумення асноў агульнага гістарычнага працэсу.

Апісальна-навуковы этап беларускай гістарыяграфіі праблемы ўлічыў набыткі рускай і польскай навуковай літаратуры другой паловы XIX – пачатку XX ст. Асвятленне мінулага падпарадкоўвалася задачам кіруючых колаў, накіраваных на стварэнне ў канцы XIX – пачатку XX ст. расійскай праклерыкальнай гістарыяграфічнай плыні для аховы праваслаўных традыцый. Назіралася залежнасць айчынных навукоўцаў ад дакументальнага матэрыялу польскіх архіваў. Гістарычная навука другой паловы XIX – 20-х гг. XX ст. прытрымлівалася антытэзы «Усход – Запад». Прыналежнасць гісторыкаў да таго ці іншага лагера – усходняга (праваслаўнага), заходняга (каталіцкага) – вызначыла напрамак асвятлення і тлумачэння гісторыі культурна-асветніцкай дзейнасці езуітаў. На сённяшні дзень выяўленне тэартыка-метадалагічных праблем, галоўных высноў айчыннай гістарыяграфіі пытання другой паловы XIX – 20-х гг. XX ст., дазволіць вырашыць акрэсленыя цяжкасці навуковага працэсу. Гэта таксама дасць магчымасць крытычна падысці да навуковай значнасці ўсталяваных канцэптואльных падыходаў да гісторыі адукацыйнай дзейнасці езуітаў на беларускіх землях. З гэтай мэтай у артыкуле аўтар паспрабаваў даць якасную характарыстыку асноўным асаблівасцям тэндэнцый у развіцці навуковай думкі праблемы на працягу другой паловы XIX – 20-х гг. XX ст.; прааналізаваць асновы метадалагічнай накіраванасці айчыннай гістарыяграфіі, канцэптואльныя падыходы, прадметнае дамінаванне вывучэння тэмы і ступень яе даследаванасці.

У працэсе вывучэння пытання аўтар прымяніла структурна-дыяхранны падыход з прымяненнем агульналагічных навуковых і спецыяльных гістарычных метадаў пазнання, з дапамогай якіх былі выяўлены супярэчнасці і несупадзенні пазіцый у айчыннай гістарыяграфіі.

Прыём апісання ў даследчым працэсе вывучэння гісторыі адукацыйнай дзейнасці езуітаў на тэрыторыі Беларусі ў апошняй трэці XVI – 20-я гг. XIX ст. з'яўляўся першасным і неабходным этапам пазнання, які выкарыстоўвалі гісторыкі другой паловы XIX – 20-х гг. XX ст. Асноўныя тэндэнцыі ў даследаванні асветы езуітаў на тэрыторыі Беларусі ўнеслі прадстаўнікі айчыннай гістарычнай навукі А. П. Дзем'яновіч [1], М. В. Доўнар-Запольскі [2], У. М. Ігнатоўскі [3], Я. Ф. Карскі [4], А. Кіркор [5], І. Я. Мітрашэнка [6], У. І. Пічэта [7] і інш. Адною з актуальных задач гісторыкаў з'яўлялася наву-

ковае вызначэнне ролі культурна-асветніцкай дзейнасці езуітаў у развіцці адукацыі і рэлігійнага жыцця на беларускіх землях. Прадстаўнікі дадзенага перыяду назапасілі першапачатковую базу крыніц пытання, паводле якой вызначылі прабеларускі ракурс тэмы [8, с. 27].

Навуковае вывучэнне гісторыі культурна-асветніцкай дзейнасці езуітаў пачыналася з пазнавальнага апісання. Каштоўнасць «апавядаючай» гісторыі праяўлялася ў рэканструкцыі падзей у фактах гісторыі. Так, абапіраючыся на плённую работу навукоўцаў Віленскага ўніверсітэта першай паловы XIX ст. па пошуку крыніцазнаўчага матэрыялу па праблеме, у асяроддзі айчынных гісторыкаў усталяваўся нацыянальна-гістарычны погляд на культурна-асветніцкую дзейнасць езуітаў на беларускіх землях [8, с. 21]. Дадзеная справа непасрэдна была звязана з навуковай працай А. П. Дзем'яновіча «Иезуиты в Западной России в 1569–1772 гг.» [1], М. В. Доўнар-Запольскага «Беларускае мінулае» [2], Я. Ф. Карскага «Беларусы» [4], А. Кіркора «Живописная Россия» [5], І. Я. Мітрашэнкі «Иезуиты в Восточной части Белоруссии с 1579 по 1772 год» [6], А. Сапунова «Заметка о коллегии и академии иезуитов в Полоцке» [9], К. В. Харламповіча «Западно-русские православные школы XVI – начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуги их в деле защиты православной веры и церкви» [10]. Так, работы беларускіх навукоўцаў выканалі ролю пераймальнікаў і праваднікоў навуковай спадчыны гісторыкаў-езуітаў, унеслі значны ўклад у даследаванне духоўнай культуры і асветы Беларусі.

У канцы XIX ст. гісторыі дзейнасці езуітаў на беларускіх землях была прысвечана манаграфія айчыннага навукоўца А. П. Дзем'яновіча [1]. Гісторык даследаваў механізмы адаптацыі езуітаў на Беларусі – «сферы ўплыву каталіцкай ідэалогіі» [1, с. 38], выявіў шляхі замацавання і пашырэння ўплыву ордэна на новых тэрыторыях [1, с. 62–65]. А. П. Дзем'яновіч рэзка негатыўна ахарактарызаваў прапаведніцкую і адукацыйную місію езуітаў. Трэба адзначыць, што работа цалкам вызначыла заклапочанасць Праваслаўнай Царквы ў абароне ўласных інтарэсаў, выступіла супраць экспансійных прадпасылак каталіцызму, носьбітам якіх быў ордэн езуітаў [1, с. 38–40]. Разам з тым, А. П. Дзем'яновіч адзначыў выключную ролю езуітаў у «ратаванні лацінства ў Заходняй Расіі» [2, с. 38]. Нягледзячы на ідэалагізаваны характар апісання гістарычных фактаў, гісторык сваёй працай актуалізаваў гісторыю дзейнасці езуітаў на нашых землях.

Вызначальнай у вырашэнні большасці гістарычных аспектаў, звязаных з культурна-асветніцкай дзейнасцю езуітаў на тэрыторыі Беларусі, можна назваць навуковую дзейнасць

айчыннага гісторыка А. К. Кіркора. Нарысы «Просвещение и народное творчество в Литве» [5, с. 97–136], «Умственные силы и средства образования» [5, с. 317–328], змешчаныя ў выданні «Живописная Россия» [5], былі прысвечаны гісторыі асветы беларускіх і літоўскіх зямель. У выданні адлюстраваны гістарычныя звесткі аб дзейнасці езуітаў на багатым крыніцазнаўчым матэрыяле. Вялікую ўвагу даследчык надаў пытанням адукацыйнай сістэмы езуітаў у Вільні [5, с. 102–110] і Полацку [5, с. 318–325]. Гісторык вызначыў найбольш вядомыя асветніцкія цэнтры, але пры гэтым падкрэсліў наяўнасць шырокай сеткі навучальных устаноў ордэна па ўсім ВКЛ [5, с. 105, 319].

Разглядаючы гісторыю стварэння і развіцця навучальных устаноў (Віленская езуіцкая акадэмія, Полацкая езуіцкая акадэмія), А. К. Кіркора дакладна акрэсліў асноўныя напрамкі і сутнасць асветніцкай місіі езуітаў на беларускіх і літоўскіх землях. На старонках працы гісторык звярнуў увагу на праблему фарміравання грамадскай свядомасці беларускай шляхты пад непасрэдным уплывам развітой адукацыйнай сістэмы езуітаў [5, с. 106]. Навуковец паспрабаваў разгледзець біяграфічныя вобразы асноўных рэктараў Віленскай і Полацкай акадэмій, а таксама прафесарскага саставу. Трэба адзначыць, што аўтар імкнуўся як мага паўней раскрыць «ачалавечаны» вобраз езуіта-асветніка, апісваючы іншую рэальнасць гістарычнага мінулага – паўсядзённыя элементы жыцця [5, с. 322].

Дакументальная база даследавання гісторыі культурна-асветніцкай дзейнасці езуітаў папоўнілася ўнікальнымі матэрыяламі, выяўленымі гісторыкам А. П. Сапуновым у канцы XIX ст., выдадзенымі ў зборніку «Віцебская старына». Навукоўцам была прадстаўлена для аналізу брашура «Заметка о коллегии и академии иезуитов в Полоцке» [9]. Дадзеная ананімная выданне змяшчала інфармацыю аб дзейнасці езуітаў у сферы адукацыі. З пазіцыі крытычнага аднабаковага погляду ананімным аўтарам былі разгледжаны прынцыпы вучэбна-выхаваўчай сістэмы выкладання езуітаў [9, с. 15–30]. Нягледзячы на папулярны характар брашуры, дадзеная гістарыяграфічная крыніца ўтрымлівала погляд простага абывацеля на асветніцкую дзейнасць езуітаў на беларускіх землях. Дакументальная аснова, назапашаная А. П. Сапуновым, паслужыла базай да далейшага вывучэння гісторыі асветы езуітаў.

Канец XIX ст. быў вызначаны таксама работай ураджэнца Гродзенскай губерні К. В. Харламповіча «Западно-русские православные школы XVI – начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуги их в деле защиты православной веры и церкви» [10]. У даследаванні К. В. Харламповіч

звярнуў увагу на канкурэнтныя адносіны ў сферы адукацыі паміж праваслаўнымі і каталіцкімі навучальнымі ўстановамі. Пры гэтым адзначыў палітызаваны характар асветніцкай дзейнасці езуітаў, накіраванай на павелічэнне колькасці вернікаў Католіцкага Касцёла сярод шляхты ВКЛ [10, с. 231]. Разам з тым, К. В. Харламповіч не абверг наяўнасць высокіх прафесійных здольнасцей настаўнікаў-езуітаў, якія маглі б з поспехам вырашыць адпаведную задачу [10, с. 86]. Такім чынам, навуковец вызначыў у сваёй працы гістарычны аспект, які быў звязаны з вывучэннем «адносін» паміж дзвюма хрысціянскімі навучальнымі сістэмамі (праваслаўнай і каталіцка-езуіцкай).

Айчынны гісторык пачатку XX ст. І. Я. Мітрашэнка ў зборніку «Віцебская старына» змясціў работу, прысвечаную дзейнасці езуітаў ва ўсходняй частцы Беларусі да 1772 г. [6]. Разбор дадзенага выдання выявіў шэраг арыгінальных поглядаў аўтара на тэму асветніцкай справы ордэна. Трэба адзначыць, што найбольш даследаванымі навукоўцам з'яўляюцца гістарычныя сюжэты, звязаныя з адукацыйнай місіяй езуітаў у г. Оршы і г. Полацку [6 с. 2–13; с. 47–50]. У цэлым, І. Я. Мітрашэнка прызнаў прафесійнасць і ўнікальнасць езуітаў-настаўнікаў, падкрэсліў дабрачынны характар дзейнасці членаў ордэна, што садзейнічала «павышэнню аўтарытэту настаўнікаў-езуітаў сярод мясцовай шляхты...» [6, с. 47]. Навуковец выявіў у працы асноўныя пастулаты «Уставу» – галоўнага дакумента навучальных устаноў ордэна, якія былі накіраваны, на думку аўтара, на рэгламентацыю і забарону інавацый у адукацыйнай сферы. Разам з тым, І. Я. Мітрашэнка падкрэсліў наяўнасць у прафесараў-езуітаў імкнення да развіцця навуковых ведаў, пераемнасці і сінтэзу культурных набыткаў Усходу – Захаду [6, с. 50]. Аўтар акцэнтаваў увагу на ўзнікненні супярэчнасцей паміж традыцыйнымі ўстановамі ордэна і тымі працэсамі, якія паспелі разбурыць схаластычнасць і кансерватызм выкладання, неслі прагрэс і інавацыі ў сферу адукацыі.

М. В. Доўнар-Запольскі адукацыйную дзейнасць езуітаў разглядаў у кантэксце працэсаў паланізацыі і акаталічвання беларусаў. На старонках газеты «Минский листок» ён надрукаваў цыкл артыкулаў «Беларускае мінулае» [2], дзе быў упэўнены, што пашырэнне культурнага ўплыву грамадска-палітычнай і рэлігійнай эліты Польшчы нанесла моцны ўдар па самастойнасці і дэмакратычных традыцыях беларусаў [2, с. 334]. Аўтар падкрэсліў негатыўны ўплыў дзейнасці польскіх палітычных колаў, у тым ліку і лідараў ордэна езуітаў, у напрамку паланізацыі беларусаў. М. В. Доўнар-Запольскі, адзін з першых айчынных гісторыкаў, імкнуўся падкрэсліць ўнікальнасць і самабытнасць куль-

туры беларускага народа. Прапольскі ўплыў езуітаў разглядаўся навукоўцам як перашкода для фарміравання нацыянальнай культуры беларускага этнасу.

У распрацоўку асобных аспектаў даследуемай праблемы значны ўклад унёс артыкул У. І. Пічэты «Пытаньне аб вышэйшай школе на Беларусі ў мінулым» [7]. У. І. Пічэта на аснове спраў архіва Міністэрства народнай асветы даследаваў гістарычныя перадумовы існавання вышэйшай навучальнай установы на тэрыторыі ВКЛ. На яго думку, асновы ўзнікнення беларускага ўніверсітэта вядуць ад стварэння «Віленскай Езуіцкай Акадэміі» [7, с. 10]. У. І. Пічэта ў даследаванні выявіў працэс «барацьбы» паміж усходняй (праваслаўнай) і заходняй (каталіцкай) традыцыямі вучэбнага працэсу [7, с. 14–15]. Гісторык адзін з першых падняў праблему самаідэнтыфікацыі гістарычнага мінулага беларусаў у рэлігійных сусветна-гістарычных працэсах XVI–XVIII стст.

У. М. Ігнатоўскі ў «Кароткім нарысе гісторыі Беларусі» ў раздзеле «Берасцейская царкоўная унія 1596 г.» [3, с. 118–119] схематычна раскрыў асветніцкую дзейнасць ордэна езуітаў у кантэксце гісторыі контррэфармацыйных працэсаў, якія адбываліся на тэрыторыі ВКЛ. Адносіны аўтара да дзейнасці езуітаў вынікаюць з кароткай якаснай характарыстыкі дзеячаў ордэна, якая прысутнічае ў тэксце: «Усё гэта былі людзі разумныя, вучоныя, добрыя прамоўцы, энэргічныя і стройна арганізаваныя» [3, с. 118]. Нягледзячы на ​​непрымальную пазіцыю гісторыка ў дачыненні да навязвання езуітамі Берасцейскай уніі, якая «накіравана на тое, каб скасаваць незалежнасць Літоўска-Беларускага гаспадарства» [3, с. 125], да пытання аб адукацыйнай справе езуітаў ён адносіўся памяркова. Так, гісторык на старонках працы адзначаў прысутнасць належных прафесійных якасцей прадстаўнікоў ордэна. Гісторык імкнуўся да аб'ектыўнасці пры аналізе ўзроўню езуіцкай адукацыі.

Этап станаўлення беларускай гістарыяграфіі праблемы ўвабраў набыткі рускай і польскай навуковай літаратуры другой паловы XIX – пачатку XX ст. Наяўнасць уплыву з боку іншанацыянальных гістарыяграфічных плыняў на станаўленне айчынай гістарычнай навукі з'яўлялася асаблівасцю развіцця гістарыяграфіі Беларусі [8, с. 27].

Адной з актуальных задач беларускіх гісторыкаў з'яўлялася навуковае вызначэнне ролі культурна-асветніцкай дзейнасці езуітаў на беларускіх землях у апошняй трэці XVI – 20-х гг. XIX ст. Для яе вырашэння неабходнай умовай для даследчыкаў стаў пошук згубленых першакрыніц тэмы. Суб'ектывісцкая метадалогія, накіраваная на тлумачэнне гістарычнага

працэсу дзеяннямі вышэйшых асоб, паступова саступіла месца навуковай метадалогіі, якая ўвабрала сукупнасць агульнанавуковых і ўласнагістарычных метадаў. Пачалося актыўнае назапашванне крыніцазнаўчай базы гісторыі асветы езуітаў на беларускіх землях [8, с. 28].

Даследаванні айчынных гісторыкаў другой паловы XIX – пачатку XX ст. садзейнічалі ўстанаўленню і замацаванню асноў нацыянальнай гістарычнай навукі адносна гісторыі культурна-асветніцкіх спраў езуітаў на беларускіх землях. Ацэначны погляд навукоўцаў на адукацыйную дзейнасць езуітаў зыходзіў з прынцыпаў непарушнасці самабытнасці і самастойнасці беларускай культуры. Дадзеныя настроі адчувальны ва ўсіх працах другой паловы XIX – 20-х гг. XX ст. У гэтым кантэксце адлюстроўвалася дзейнасць езуітаў, якая вытрымлівала рэзкую крытыку з боку гісторыкаў. Новыя тэндэнцыі ў даследаванні культуры і асветы Беларусі ўнеслі айчынныя гісторыкі другой паловы XIX – 20-х гг. XX ст. Але ў іх працах, нягледзячы на ​​сабраны і па-свойму асэнсаваны ў іх цікавы матэрыял, яшчэ не было адказу на многія пытанні гісторыі асветы Беларусі. Так, вывучэнне гісторыі езуіцкай асветы паказала адсутнасць у айчынай гістарыяграфіі комплекснага абагульняльнага даследавання, прысвечанага аналізу стану адукацыі езуітаў на тэрыторыі Беларусі. Гістарычныя аспекты адукацыйнай работы езуітаў разглядаліся навукоўцамі выключна ў кантэксце палітычна-рэлігійных працэсаў еўрапейскага значэння, мелі апісальны характар і не выходзілі за межы разгляду асноўных адукацыйных цэнтраў ордэна – Віленскай і Полацкай акадэміі. Гісторыя навучальных устаноў сярэдняга тыпу засталася не асветлена даследчыкамі дадзенага гістарыяграфічнага перыяду [8, с. 28].

Такім чынам, характэрнай рысай гістарычнай творчасці вышэйназваных дзеячаў навукі – барацьба з супрацьлеглымі канцэпцыямі ў дачыненні да нацыянальнай гісторыі Беларусі: масквацэнтрыйнай (руская гістарыяграфія) і варшавацэнтрыйнай (польская гістарыяграфія). Прынцып класічнага гістарызму, пакладзенага ў аснову вядучага падыходу пры тлумачэнні гістарычных падзей культурна-асветніцкай дзейнасці езуітаў на беларускіх землях у апошняй трэці XVI – 20-х гг. XIX ст., быў адлюстраваны ў працах навукоўцаў дадзенага перыяду і стаў сімвалам гістарыяграфічнай эпохі другой паловы XIX – 20-х гг. XX ст. [8, с. 28].

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Демьянович, А. Иезуиты в Западной России в 1569–1772 гг. / А. Демьянович. – СПб. : В. И. Головина, 1872. – 226 с.

2. Довнор-Запольский, М. В. Белорусское прошлое / М. В. Довнор-Запольский / Минский листок. – 1988. – 5, 19, 22 июля; 5 авг.; 17 окт.; 1 нояб. – С. 12–20.
3. Ігнатоўскі У. М. Кароткі нарыс гісторыі Беларусі / У. М. Ігнатоўскі. – Мінск : Беларусь, 1991. – 190 с.
4. Карский, Е. Ф. Белорусы. Т. III. Очерки словесности белорусского племени / Е. Ф. Карский. – Петроград : 12-я Гос. тип., 1921. – Ч. 2: Старая западно-русская письменность. – 248 с.
5. Живописная Россия: Отечество наше в его зем., ист., плем., экон. и быт значении: Литв. и Белорус. Полесье. Рпринт. воспроизведение изд. 1882 г. – 2-е изд. – Минск : БелЭн, 1994. – 550 с.: ил.
6. Митрошенко, И. Я. Иезуиты в Восточной части Белоруссии с 1579 по 1772 год / И. Я. Митрошенко / Полоцко-Витебская старина. – 1912. – Вып. II. – С. 13–65.
7. Пічэта, У. І. Пытаньне аб вышэйшай школе на Беларусі ў мінулым / У. І. Пічэта. – Мінск : Навука і тэхніка, 1991. – 48 с.
8. Палікоўская, Т. І. Культурна-асветніцкая дзейнасць езуітаў на беларускіх землях у апошняй трэці XVI – 20-я гг. XIX стст. (стан і праблемы айчынай гістарыяграфіі другой паловы XIX – пачатку XXI ст.) : дыс. ... канд. гіст. навук : 07. 00. 09 / Т. І. Палікоўская. – Мінск, 2006. – 116 с.
9. Сапунов, А. П. Заметка о коллегии и академии иезуитов в Полоцке / А. П. Сапунов – П. : Данько, 1997. – 30 с.
10. Харлампович, К. В. Западно-русские православные школы XVI – начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуги их в деле защиты православной веры и церкви / К. В. Харлампович. – Казань : Типо-литография Импер. ун-та, 1898. – 524 с.

SUMMARY

The main tendency aspects of native scientific idea development in the history of educational activities of Jesuits in Belarus in the second half XIX – 20s in XX centuries are characterized in the article.

The work of national historians who created the base for research of the representativity level of this topic in the science is a subject of historiographical analysis. Theoretical and methodological problems are revealed, and the main historiographical results are provided.

Паступіў у рэдакцыю 17.12.2015 г.

УДК 930:323.1(476)"18/19"

П. А. Трубчык,

кандыдат гістарычных навук,

дацэнт кафедры славянскай гісторыі і метадалогіі гістарычнай навукі БДПУ

ДАРЭВАЛЮЦЫЙНАЯ ГІСТАРЫЯГРАФІЯ СПЕЦЫФІКІ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ АДНОСІН НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ Ў КАНЦЫ XIX – ПАЧАТКУ XX ст.

Праблематыка асэнсавання сутнасці нацыянальных адносін на мяжы XIX–XX стст. разглядалася галоўным чынам пры даследаванні гісторыі пэўных палітычных партый, а таксама нацыянальных рухаў азначанага перыяду. У пачатку XX ст. актывізацыя нацыянальна-вызваленчых рухаў у гады Першай расійскай рэвалюцыі, дзейнасць Дзяржаўнай думы ў сферы нацыянальнай палітыкі сталі пабуджальнымі матывамі для публікацыі шэрага даследаванняў, якія былі прысвечаны тэарэтычнай распрацоўцы праблем нацыянальнага будаўніцтва ў Расійскай імперыі. Большасць аўтараў гэтых публікацый былі ўдзельнікамі або сведкамі многіх палітычных падзей пачатку стагоддзя, што надавала іх працам пэўную эмацыянальную афарбоўку. Сам факт з’яўлення такіх даследаванняў сведчыў аб тым, што ў грамадстве ўзнікла цікавасць да нацыянальных праблем, якія сталі прадметам абмеркавання сярод розных пластоў грамадства.

Фармуляванне партыйных праграм і перадвыбарчых платформ стала грунтоўным стымулам для з’яўлення публікацый, якія прапагандавалі вырашэнне нацыянальнага пытання на аснове раўнапраўя, культурна-нацыянальнай і абласной аўтаноміі, федэрацыі. Адным з ідэолагаў шырокай дэцэнтралізацыі Расійскай імперыі, прыхільнікам аўтаноміі стаў вядомы прававед і тэарэтык Канстытуцыйна-дэмакратычнай партыі (КДП) Ф. Ф. Какошкін. У кнізе «Автономия, федерация и национальный вопрос», якая была выдадзена пад рэдакцыяй тэарэтыка канстытуцыяналізму У. М. Гесэнэ, абранага ў 1907 г. дэпутатам II Дзяржаўнай думы, разам з прынцыпамі аўтаноміі і федэрацыі сцвярджалася неабходнасць надання кожнай нацыянальнасці «права на самавызначэнне ў пытаннях культуры» [1, с. 4].

З пазіцыі аўтаноміі, шляхоў разумнай дэцэнтралізацыі, праблемы ўзаемаадносін тэрыторый і народаў, якія іх насяляюць у шматнацыянальнай дзяржаве, падыходзіў вядомы